

**OSMANLI DEVLETİ'NİN KLASİK
DEVİRİNDE İKTİSADİ ZİHNİYET**

Dr. Onur DÜNDAR

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2021

KASIM 2021

ISBN: 978-975-368-682-2

BASKI/CİLT

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit Gıda San. Tic. Ltd. Şti.

Matbaacı Sertifika Numarası: 52846

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850) 441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 48596

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve toplum zümrelerinin, en bariz klasik düzen görünüşlerinin izlenebileceği dönem olan XIV- XVI. yy özelinde, toplumsal yapı ve sermaye birikimi ilişkisi incelenecektir. Toplumsal yapı ve sermaye birikimi arasındaki ilişki ise; asketizm ve mistizm kavramlarının öne çıkarıldığı bir din sosyolojisi farkındalığıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu ilişkinin ortaya konulmasında asketizm ve mistizm kavramları, Max Weber'in asketik dini inanışlara sahip toplumların kapitalist sermaye birikimini gerçekleştirdikleri, mistik dini inanışlara sahip toplumların ise kapitalist sermaye birikimini gerçekleştiremedikleri yönündeki tezinin, işaret ettiği terminoloji geleneğinin duyarlılığına sahip bir şekilde ele alınacaktır.

Yukarıda sözü geçen weberyen önermenin müspet tarafının temsilcisi, Weber'in ünlü eseri; "Kapitalizmin Ruhu ve Protestan Ahlak"ında (*The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*)

Hristiyan mezhepleri arasında yapılan karşılaştırmalı analizler sonucunda, asketik ahlakın dünyevileştirilmesine yaptıkları katkılar bakımından öne çıkarılan Protestanlık ‘tır. “Katoliklik” ve “Ortodoksluk” başta olmak üzere diğer tüm Hristiyanlık mezheplerinde ise; toplum ekonomisinde kapitalist sermaye birikimine engel olan mistik unsurların hâkim olduğu ortaya konulmuştur. Max Weber’in Hristiyanlık dini özelinde mezhepler arası karşılaştırmalarla ortaya koyduğu asketik ve mistik mezhep sınıflandırmaları, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki hakim devlet ve toplumsal zümrelerin dini olan “İslamiyet” için geçerli olmamıştır. Weberyen literatürde, İslamiyet içerisindeki mezhepsel farklılıklar göz önünde bulundurulmaksızın onun tümünden mistik olduğu yönünde bir sonuca varılmıştır.

Bu çalışmada ise; Osmanlı İmparatorluğu’nda feodalleşme eğilimi taşıyan merkez kaç unsurların dünyevi asketizme yakın özelliklerinin altı çizilerek; mistizmin tüm islami anlayışlarda geçerli olmayabileceği şeklinde bir sorunsal ortaya konulacaktır.

Bu sorunsalın çözümünde ise; feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde üretim biçimlerinin maddi unsurlarının belirleyiciliğinden ziyade, dini güdüyü ön plan çıkaran weberyen idealizme sadık kalınmak suretiyle gerek teorik kısımda endüstri kapitalizminin teşekkülünde, gerekse de uygulama kısmında Osmanlı İmparatorluğu için, idealist bir diyalektik ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Daha önceleri yazarın doktora tezinden türetilen bu çalışmayla ilgili birinci bölümde asketizm-dünyevi asketizm ve sentez şeklinde ortaya koyulan metodolojiye doğrudan bağı kalınarak “*Weberyen Bir Yaklaşımla XVI-XVIII. yy’lar İngiltere’si Özelinde Endüstri Kapitalizmine Geçiş Sürecinin İncelenmesi*” başlığı altında bir çalışma yayınlanmıştır. Sözü geçen bu çalışmada belli bir dönem ve ülke özelinde ortaya koyulan idealist diyalektiğin pilot bir çalışmayla test edilmesi amaçlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	8
BİRİNCİ BÖLÜM	27

BATI AVRUPA' DA ENDÜSTRİ KAPİTALİZMİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİNİN İDEALİST BİR DİYALEKTİKLE AÇIKLANMASI: ASKETİZM'DEN DÜNYEVİ ASKETİZM'E GEÇİŞ	27
---	-----------

1.1.Toplumsal Yapının En Önemli Belirleyici UNSURLARININ Din	27
---	-----------

1.1.1.Asketik Din Kavramı	30
---------------------------------	----

1.1.1.1. Protestanlığın Asketik Kökenleri.....	37
--	----

1.1.1.1.1.Hristiyan Manastırcılığı (Monasticism) Kavramı	41
---	----

a.Anakhoretik Manastırcılık	44
-----------------------------------	----

b.Kenobitik Manastırcılık.....	46
--------------------------------	----

1.1.1.1.2.Pakhomius İle Protestanlık Arası Doğu ve Batı Monastizmi	52
---	----

a.Batı Monastizminde Otonom Kurumsallaşmanın Meşru Zeminleri: St. Augustin	58
--	----

b. Batı Monastizmi'nde Otonom Kurumsallaşma: Nursia'lı Benedict	63
--	----

1.1.1.2.Protestanlık	80
----------------------------	----

1.2.Toplumsal Yapının En Önemli Belirleyici Unsuru Olarak Ekonomi.....	131
1.2.1.Smithian Devrim	131
İKİNCİ BÖLÜM	147
İDEALİST DİYALEKTİĞE BİR DEVLET MÜDAHALESİ ÖRNEĞİ: ASKETİZM'DEN MİSTİZM'E GEÇİŞ	147
2.1.İslamiyette Asketizm: Züht.....	153
2.2.İslam Asketizm'inden (Züht) Mistizme (Klasik Tasavvuf) Geçiş	166
2.3.Osmanlı'nın Klasik Düzeninde İçtimai Hayatın En Önemli Belirleyici Unsurları Olarak Asketizm ve Mistizm'in Anadolu'daki Kurumsalları.....	173
2.4.Osmanlı Devleti'nde Mistik Ahlak Üzerine Yükselen Klasik Toplum Düzeninin Genel Özellikleri	184
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	197
ENDÜSTRİ KAPİTALİZMİ'NİN TEŞEKKÜLÜ AÇISINDAN DÜNYEVİ ASKETİZM VE MİSTİZM'İN KARŞILAŞTIRILMASI	197
3.1.Mistik Kanat: Dar'ul Ulema	197
3.1.1.Kapıkulu Müessesesi	197
3.1.1.1.Şehir Ekonomisinde Mistizmin Teşekkülü	202
3.1.1.2.Tarım Ekonomisinde Mistizmin Teşekkülü	207

3.2. Klasik Düzene Alternatif İçtimai Bir Doktrin Olma Vasıflarıyla Toplum Ekonomisinde Dünyevi Asketizmin İzleri: Ahizm.....	214
3.3.Dünyevi Asketizm Kanadı: Dar’ul Guzat	237
3.4.Sentez Aşamasının (Endüstri Kapitalizmi) Gerçekleştirilmesi/Gerçekleşmesi Açısından Toplum Ekonomilerindeki Farklı İki Dinamiğin Karşılaştırılması: Dünyevi Asketizm ve Mistizm ..	256
3.4.1.Klasik Osmanlı Düzeninin Toplum Ekonomisinde İdealize Edilen Durağanlığın İktisadi Anlamı	258
3.4.2.Mistizmin Dış Ticaretteki Yanıması Olarak Kapitülasyon Siyaseti ile Dünyevi Asketizmin Dış Ticaretteki Yansıması Olarak Merkantilizm’in Karşılaştırması.....	270
3.5.Dar’ul Guzat Kanadının Merkantilist Zihniyete Yakınlığı.....	277